

Patron

ROČNÍK 16

2/2005

**INFORMACE PŘÁTEL
DROBNÝCH PAMÁTEK
JIZERSKÝCH HOR**

Výlet k památce Emila Nováka na Věži Grálu

V záhlaví letošní pozvánky bylo napsáno, že: „Letošní uctění památky Emila Nováka († 13.4.1989) se uskuteční: **v sobotu 16.dubna 2005.** Sraz a odchod: v 8:30 z nádraží ČD Bílý Potok. **Trasa:** z nádraží v Bílém Potoku po zelené k pomníčku řezníka Hermanna, kolem Hubertky, Kočičích kamenů, Křížového buku, po červené k buku Anděla strážného, Kauschkovy věže, Francouzských kamenů, pramene hraběnky Márie a Tišiny – odtud dolů k Věži Grálu. Po vzpomínce na přítele (u pamětní desky Emila Nováka), kolem troskek letadla z roku 1939, dolů do údolí Hájeneho potoka ke Kratzerovu obrázku. Od něho po žluté na Bártlovku (posezení) a potom Bílým Potokem (cestou různé památky) na vlak. Vlak na Raspenavu – Liberec odjíždí z Bílého Potoka v 15:46 a v 16:52“.

Tak vida, rok se s rokem sešel a je tu opět čas vzpomenout památky Emila Nováka, kterému přátelé umístili pamětní desku na horolezecky přístupné skále - Věži Grálu. Čas letí, letos je tomu od tragické události již celých 16 let. K pamětní desce se vypravím s přáteli již po patnácté (jednou jsem z důvodu nemoci vynechal).

Na nádraží v Bílém Potoku jsem dřív než přijede motoráček se zájemci o tuto akci spolku Patron. Kromě mne je tady již jedno vozidlo s dospělým člověkem, dvěma dětmi a pejskem. Po chvíli vzájemného „okukování“ se představujeme – ejhle, je to pan Stoklasa, se kterým jsme se až dosud znali pouze z „e-mailů“. Chvilku probíráme předmět našich společných zájmů – drobné památky – a motoráček je tu! Vystupují účastníci dnešní akce – nestačím se divit, když nakonec napočítám dvacet devět lidí! To je skvělé, že jste přijeli – počasi se také předvádí z té nejlepší stránky – je přesně 8:30 – vyrážíme...

...jde se po zeleně značené turistické cestě směrem k Hubertce. Po nenáročném stoupání odbočujeme z cesty na hřebínek k pomníčku Heinricha Herrmanna, řezníka a hostinského z Lázní Libverdy, který byl na tomto místě smrtelně zraněn při

honu. Podrobnosti každý účastník zná – netřeba rozvádět – tak přidám pár zajímavých údajů zjištěných z vlastivědných materiálů a jde se dál. Křížový buk, Hubertka, Kočičí kameny – vše se prohlíží, fotografuje a přitom se debatí a probírají poslední poznatky a události.

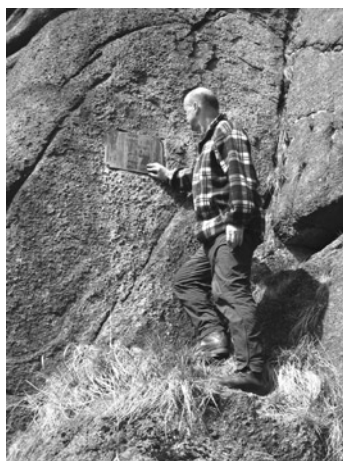
Stoupáme po cestě podél níž kdy-
si vedla významná sáňkařská dráha.
Snažíme se určit místo, odkud se
startovalo a představujeme si tehdejší
„cvrkot“, když se závodilo. A jsme
u Buku Anděla strážného – vzpomínáme
proč tu byl umístěn svatý obrázek,
vzpomínáme těžké a nebezpečné
práce tehdejších svážečů dřeva – jde se
dál – Francouzské kameny.

Nabízím účastníkům možnost navštívit skály Bastila, Francouzská čapka a Napoleon, zajímavé prolézačky ve skalách, skalní bránu – víc netřeba říkat, drtivá většina již se mnou zdolává svah k Bastile. Po průchodu skalami se vracíme na asfaltku kousek nad Kauschkovou věží a po občerstvení u Pramene hraběnky Marie jsme na Tišině. Krátký odpočinek na vrcholovém skalisku a pokračujeme ještě kousek po asfaltce – poté dolů po sotva znatelné stezičce kolem Strážce Grálu k Věži Grálu. Příteli Emile, jsme tady – nezapomněli jsme!

Trocha piety, svíčka, vzpomínky, odpočinek a dále dolů po svahu ke zbytkům letadla z roku 1939. Prohlížíme spečené zbytky havarovaného letadla, objevujeme další „poklady“, jde se dál šikmo svahem k mostu přes Hájený potok – ke Kratzerovu obrázku. Historie obrázku je natolik známá, že není nutné ji zde rozvádět. Ale co je nutné říci je, že nás ve chvíli odpočinku u Kartzera vyrušují dvě lišky (spíše lišák a liška) honící se, bez ohledu na naši přítomnost, kousek od nás na kraji lesa u cesty. Inu, jaro je tu!

Pokračujeme cestou dolů a netrvá dlouho – jsme na Bártlovce. Tady předávám vedení a další průběh dnešního výletu „Konrádovi“ – jsem spokojen a jak tak slyším kolem sebe – účastníci rovněž. A to je bezva, tak to má být!

Později se po skupinkách vydáváme Bílým Potokem dolů k nádraží a rozjíždíme se do svých domovů. Myslím, že si v duchu slibujeme: „Tak zase za rok – ahoj“!

Text a foto: Herbert Endler.

Hermannova smrt u Hubertky

„**Strašné neštěstí při lovu**“. (Tak zněl nadpis v dobových Libereckých novinách dne 21.11.1905)

Dále následoval popis události, která se stala v neděli 19.11.1905 v půl dvanácté dopoledne. Cituji:

„V Lázních Libverda se sešla skupina loveckých hostů mezi nimiž byl rovněž známý majitel restaurace „Zum Wiesenhaus“, řezník a hostinský - pan Heinrich Hermann.

V průběhu lovu, při naháňce zvěře, zazněl náhle výstřel a pan Hermann se kácí, těžce zraněn, k zemi. Co se stalo? Lovec, kráčejíci za náhončím Hermannem zakopl a upadl. Při pádu vychází z jeho zbraně výstřel - a náboj zasahuje Hermanna do zad. Řezník Hermann krátce poté vydechl naposledy. Po provedené pitvě je zjištěno, že byly zasaženy ledviny a játra smrtelně zraněného. Neštěstí se stalo denním tématem číslo jedna na celém frýdlantsku. Šestáctýřicetiletý pan Hermann po sobě zanechal truchlící vdovu. Celá záležitost bude předmětem soudního vyšetřování.”

Potud tedy zpráva z dobového denního tisku. V dalších novinách je upřesněno jméno nešťastného lovce, který Hermannovu smrt způsobil: Byl jím zemědělec Franz Hönig rovněž z Lázní Libverda.

Pikantní na celé záležitosti byla skutečnost, že prý tehdy nikdo příliš nevěřil na náhodu: Oba její účastníci se vůbec neměli v lásce a výstřel byl pouze ukončením letité nenávisti. Nu což, řeč se mluví a pivo pije - a pravda? Ta zůstala navždy skryta v lesích kolem Hubertky. Závěr vyšetřovací komise byl jednoznačný: Nešťastná náhoda!

Nalezl jsem v dobovém tisku rovněž smuteční oznámení a poděkování za projevenou soustrast, které nechala zveřejnit vdova po Heinrichu Hermannovi - paní Juliana Hermannová z Lázní Libverda čp. 16. Heinrich Hermann je pohřben v rodinné hrobce na hřbitově v Lázních Libverda.

Půjdete-li od chaty Hubertky dolů po zeleně značené turistické cestě, nachází se žulový balvan s vytesaným textem po pravé straně na jakémsi hřebínku. Balvan sám je nenápadný, text těžko čitelný a s chybami (viz. foto na titulní straně):

Hir verunglückt
H. Hermann
am 19.NOV.1905

Nalezl jsem jej poprvé dne 14.7.1979 a od té doby se pokaždé, když jdu na vlak do Bílého Potoka, scházeje po celodenní tůře od Smrku či Tišiny kolem buku Anděla strážného a Křížového buku – zastavím.

Hezky se tu pod starými buky v kapradí odpočívá a přemýšlí o věcech člověčích...

- Prameny:**
- Reichenberger Zeitung 1905
 - Gablonzer Tagblatt
 - Kniha o Jizerských horách - RNDr. Miloslav Nevrlý
 - vlastní archív autora

text a foto: Herbert Endler

Wildnerův kříž

V pátek 27. 5. 2005 byl znovu osazen Wildnerův kříž na Hraniční cestě. Kříž je přidělán na smrku a jeho montáž provedl pan Martin Purm se svým přítelem Jiřím Tomáškem.

Podrobnosti o historii tohoto kříže jsou uvedeny v Patronu 1/2000.

Spolkový výbor

Památky Hodkovic n. M. a okolí

Kaple sv. Jana Nepomuckého na Záskalí stojí napravo od silnice, kousek nad odbočkou k Buřínu. Původně zde byla kaple dřevěná, nyní je zděná se sedlovou střechou. Uvnitř se nachází socha sv. Jana v životní velikosti. Bohužel autor není znám. Nad přízemní římsou nacházíme datum: Anno 1767 a na soklu nečitelný nápis. Na zadní straně podstavce je nápis v němčině, místy už také nečitelný. Sochu dal postavit starosta Anton Glaser a jeho žena Sey.

Kříž na Záskalí stojí pod silnicí vedoucí z Hodkovic do Liberce v místě zvaném Výpřež. Přesně datovat nelze, podle všech znaků jde o dílo Jana Zemana z Žernova (zemřel v r. 1853). Kříž má čtyři niky. V čele reliéf modlící se Máří Magdaleny, na zadní straně reliéf sv. Floriána. Z jedné strany sv. Jan Nepomucký, na hlavě má kněžskou čepici, v pravé ruce kříž a v levé palmovou ratolest. Z druhé strany sv. Václav s korunou na hlavě. Je zajímavé, že Záskalí bylo v pol. min. století osídleno převážně Němci, ale na podstavci jsou vesměs čeští patroni. Je to jeden z nejkrásnějších křížků v okolí Hodkovic. Podstavec je nejvíc zdobený, podobné reliéfy má křížek v Jílovém, ale nejsou v nikách.

Kahligův pomníček se nachází v lesním porostu na jihozápadním svahu Javorníku. Pomníček připomínající smrt odborného učitele a ředitele školy v Hodkovicích n. Moh. Roberta Kahliga (nar. 1877) na Finsteraahornu v Alpách 6. 8. 1931. Pomník byl postaven v r. 1932 na oblíbené cvičné louce hodkovických sportovců.

Kříž pod Javorníkem stojí při cestě ze Záskalí do Německého Ždárku. Je z tvrdého kamene, pravděpodobně žula. Datum a důvod není znám. Křížek je daleko od osídlení, nemá kolem sebe žádné stromy, je bez korpusu Krista. Proto je možné usuzovat, že je na místě určitého neštěstí nebo úmrtí nějakého bezvěrce. Podle vyprávění se zde říkalo u Wenkového kříže.

V sobotu 7. května 2005 proběhl výlet za pomníčky v okolí Hodkovic n. Moh. Tentokrát jsme šli směrem na Sychrov. Přestože byla předpověď počasí velmi nepříznivá, počasí vyšlo a celkem se zúčastnilo dvanáct lidí. Trasa vedla z Hodkovic do Boženic, dále pak přes Sedlejevici do sychrovské obory a Radostína. Zde jedna skupina využila mpžnosti blízkého nádraží a vrátila se zpět vlakem. Druhá skupina pokračovala dále z Radostína na Vrchovinu a podél letiště zpět do Hodkovic. Navštívili jsme asi dvacet drobných památek.

Podrobnější popis těchto památek bude v dalším vydání Patrona.

Zdeněk Buriánek

»Kameny« hodné pozornosti a ochrany

V Jizerských horách a v jejich podhůří jsme během čtyřiceti let dokumentovali kromě chalup, soch a křížů také nenápadné pískovcové nebo žulové sloupky, které měly v minulosti významné poslání a dnes „jen překážejí“, jak nás horlivě přesvědčovali místní obyvatelé.

Dodnes se v severních Čechách zachovalo několik milníků, předchůdců dnešního značení silnic. V sousedním Sasku jsou tyto památky na rozvoj komunikací a dopravy pečlivě ošetřovány a chráněny: to jsou ale skvozná kamenická díla z augustovské doby. Naše rozcestníky s nimi soutěžit nemohou. Nejzajímavější je jehlanec na Pyrámu u Turnova, postavený na křižovatce silnic v roce 1813, nedávno obnovený. Hraniční mezník maloskalského panství a zároveň milník s iniciálami Františka Zachariáše Roemische se dosud choval v vidlice silnic od Malé Skály k Frýdštejnu a Jablonci. Na Liberecku jsou chráněny dva významné milníky : ve Vesci u Liberce a v Albrechticích u Frýdlantu.

Rozcestníky v Jizerských horách jsou mladší. Bývaly vytesány ze žuly, výjimečně z pískovce a měly podobu vyššího čtyřhranného sloupu, jehlance nebo oblého dřívku na nízkém kvadratickém soklu: do dřívku byla vetknuta kovová tyč s plechovými směrovkami. Šipky a jména lokalit, kam cesta vede, byly většinou napsány černou nebo bílou barvou. Ojedinelé se tu vyskytovaly i rozcestníky připomínající zastavení křížové cesty nebo boží muka. Ve čtyřboké „kaplici „ byly umístěny plechové orientační tabulky. Vzácný datovaný doklad tohoto značení se dochoval na silnici z Janova n. N. do Horního Maxova, na křižovatce se starou cestou na Bramberk do Hrabětic.

K serpentinovým silničkám z osmdesátých a devadesátých let 19. století neodmyslitelně patří vysoké kamenné podezdívky a žulové patníky. Žulové sloupky nacházíme i u starých frekventovaných cest, zářezy připomínají, že do nich bývala nasunuta bidla, chránící pocestné i komunikaci před pasoucím se dobyt看em. Někdy měly tyto sloupky také funkci orientační. Na podzim k nim byly připevňovány dřevěné tyče, které vymezovaly cestu ve vysokých návějích sněhu. Čtyřmi, šesti nebo

osmi kamennými sloupky a dřevěným plotem bývaly také ohraničeny malé čtvercové vodní nádrže, jedna se dochovala nad silnicí na konci Jindřichova, nedaleko křižovatky se starou příkrou cestou od Janova na Bramberk. Dodnes stojí i řada vysokých žulových sloupů, kdysi vytyčujících bedřichovskou oboru, zalo-

ženou po roce 1806 správou libereckého panství na bývalých pozemcích hutního statku.

Pozornost a ochranu se zaslouží také mezníky, zejména „vrchnostenské“, vytyčující hranici mezi dvěma panstvími. Někdy jsou to jen rovnoramenné kříže, vytesané do skály či balvanu, jindy nízké žulové čtyřhranné sloupky s křížem hluboce vyrytým do horní plochy nebo do všech čtyř stran, jinde objevíme hraniční kameny s iniciálami majitelů sousedících panství či letopočtem „obnovy“ hranice. K nejpůvabnějším bezesporu patří mezník s korunkou a letopočtem 1888, osazený na lesní cestě v katastru Josefova Dolu. Souvisí

pravděpodobně s revizí hranic fideikomisních statků, zděděných Theodorem Gabrielem hrabětem Desfours-Walderode po svém otci Františku Vincencovi.

Tyto nenápadné památky na správní uspořádání regionu, na staré přímé komunikace i na velkolepé dílo zpřístupnění Jizerských hor malebnými serpentinovými silničkami nenávrtně mizí. Kdysi jen „překážely“, dnes jsou i hledaným přírodním materiálem na obruby chodníků v „parčíku“ u rekreační chalupy nebo, rozbité na kusy, „zdobí“ skalku z roztodivných hornin, navezených z nejrůznějších skládek. Je to škoda. Naše krajina a tedy i krajina „nenechavých“ chalupářů a majitelů honosných rodinných domků, je zase o něco chudší.

Text a kresby: Jana a Josef V. Scheibalovi

Kříž Ericha Tischera.

(doplnění k minulé zprávě)

Nový železný kříž se objevil pod Knajpou, směrem po modré kolem Pařízkova kříže k Mořské cestě. Mnoho lidí se ptalo, co že se tu přihodilo?

Na tomto místě zemřel dne 3.1.2004 ve věku 58 let pan Erich Tischer. Při vycházce na běžkách mu selhalo srdce. Přes okamžitou pomoc dalších lyžařů a později i Horské služby se jej nepodařilo zachránit a diagnóza zněla: Infarkt.

Pan Tischer měl chalupu v Josefově Dole – Pekle a Jizerské hory měl rád, navštěvoval je v zimě i v létě. Však prý také – cituji: „Ležel v kanadských saních a usmíval se. Byl na horách, na běžkách, to miloval.“

Text se souhlasem paní Ireny Vetešníkové

Text a foto: Endler Herbert

Jurischův kříž na Jizerce

(Text a překlady: Herbert Endler, foto: kopie diapozitivu RNDr. M. Nevrleho.,
čb. foto H. Endler a archív E. Nováka, kresba E. Novák.)

Již sám název nás nechává zapochybovat poprvé: Proč Jurischův kříž? Podruhé zapochybujeme o názvu při čtení o místu zvaném „Beim Totenkopf“ (U umrlčí lebky), nebo také „Das Kreuz beim Totenkopf“ (kříž U umrlčí lebky). Přikloníme-li se k názvu Jurischův kříž jsou známé hned dvě varianty. Jedna vypráví o zbloudění tehdy mladého a v revíru nového lesníka Jurische a druhá, ta vypráví pro změnu o sebevražedném pokusu tohoto člověka. A teď se v tom vyznej!

Nu, povím vám co vím: V dobovém tisku vyšel kdysi článek s názvem „Das Kreuz beim Totenkopf“ (kříž U umrlčí lebky) – poslechněme si jeho překlad: „V lese za Kobylou směrem k Malé Jizerce se jedno místo již ze starých časů nazývá „beim Totenkopf“, protože tam prý kdysi byla nalezena lidská lebka. Zda se tam odehrálo neštěstí či zda se tam člověk

sám zprovodil ze světa – kdo to může říci? Byl tu dříve pouze hustý, pralesu podobný lesní porost, který neumožňoval výhledy do kraje. Takže je docela dobře možné, že tu zbloudil pocestný...

To se přihodilo i lesníku Jurischovi, který zde v minulém století coby mladý muž nastoupil do služby. Byl to první odborně vzdělaný (studovaný) lesník, který nastoupil v revíru Polubný. Při jedné z prvních pochůzek revírem zabloudil. Prochodil lesem celý den a teprve k večeru, když už se začalo stmívat, náhle zahlédl člověka! Bylo mu prý jakoby spatřil anděla. Onen muž byl místní a poradil mu jak se z lesa dostane k lidským obydlím. Z vděku nad svojí záchranou nechal pak lesník Jurisch, na místě kde potkal onoho člověka-zachránce, pověsit na buk pěkný kříž. Stalo se to právě na místě zvaném již tehdy „Beim Totenkopf“. Když porazili buk, na kterém kříž visel, byl tento přemístěn na jiný buk – blíže k cestě. Tak to vyprávěl syn dřevorubce pracujícího kdysi pro lesníka Jurische. Pod korpusem Krista byla

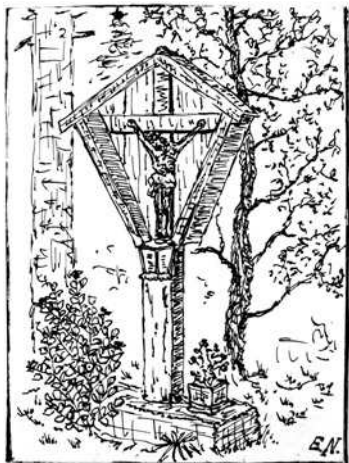
umístěna tabulka s nápisem: „Dokonáno jest!“ Tak končí vyprávění zmiňovaného článku i náš první příběh.

Teď něco k pověsti o nalezené lidské lebce: „Vypráví se, že lebka nalezená na tomto místě patřila paní Klossově z Malé Jizerky. Žila prý v domku zvaném „Schusterhäusel“ čp. 42¹⁾. Za kruté zimy jí došly síly a umrzla jen kousek od lidských obydlí Malé Jizerky. Ohlodaanou lidskou kostru našli lidé teprve na jaře po sejítí sněhu – zvěř vykonala své. Od té doby tomuto místu říkali lidé „Beim Totenkopf“. Tak to vyprávěla paní Anna Friedrichová kdysi (kolem roku 1927) Jabloneckému deníku (Gablonzer Tagblatt).

Ještě několik faktů:

- Karl Jurisch se narodil 9.3.1806.
- Do revíru Bukovec nastoupil 1.10.1838.
- Dne 26.12.1838 obdržel svolení k ženitbě a dne 4.2.1839 se oženil s Franziskou Gärtnerovou.
- Do nové hájovny v Polubném se nastěhoval se svoji ženou v září 1839.
- Na jaře 1841 umírá kněžna a všichni věrně sloužící jsou ujištěni farářem z kazatelny v Loukově, že: „O vás, věrní sloužící je postaráno, pokud budete živi i o vaše rodiny.“
- Po nástupu prince Karla von Rohana k moci zůstal Jurisch ještě ve službě do 1. 5. 1863, kdy odešel do penze.
- Lesník Karl Jurisch, všeobecně známá osobnost, umírá dne 28. 7. 1865 v Polubném.
- V roce 1913 bydlí na Jizerce v domku čp. 42 Kloß Franz a Kloß Josef – lesní dělníci.

Faktem je i to, že vpravo u silnice přicházející na Jizerku od Horního Polubného stával od té doby kříž. Byl to vlastně na sloupu upevněný

¹⁾ To by byl domek, jehož základy jsou dodnes patrné na NS. Uvidíte je vlevo ve směru od soutoku Safírového potoka s Jizerkou na nejvyšším bodu NS směrem k zastavení u betonového mostu.

dřevěný podklad se stěnami lichoběžníkového tvaru se stříškou. Uvnitř byl upevněn vlastní dřevěný kříž s korpusem Krista. U nohou Krista byla lucernička a na soklu stával květináč s kytičkou. V zimě býval ozdoben věncem ze zeleného chvojí a kolemjdoucí se tu pokaždé zastavili. Vidím to jako dnes: Muži smekají klobouky a dívají se do země, ženy si cípem šátku setřou slzičku a rty samy od sebe odříkávají krátkou modlitbičku...

Nestával tam kříž stále, občas jen sokl připomínal, že tu něco chybí! V roce 1960 ještě původní kříž i když už dosti sešlý věkem, vyfotografoval na diapozitiv RNDr. Miloslav

Nevrlý – díky zato! Pak kříž nějak na čas zmizel, aby se opět objevil na svém soklu roku 1977 – jenomže již jen v podobě obyčejného kříže sbitého z kulánků. V této podobě přežíval do dnešních let (2005) kdy se lidé ze spolku Patron rozhodli vrátit tomuto místu svoji původní podobu. Podaří se jim to?

V dubnu roku 2005 se zdá, že ano. Vždyť pomoc lidem z Patrona přislíbili i dnešní obyvatelé Jizerky. I oni chtějí, aby se návštěvníci a hosté, kteří k nim přijíždějí, vyjadřovali pochvalně o vztahu dnešních lidí k době dávno minulé a památkám, které nám tu zanechala...

Cítím, že tak je to správně!

V dubnu 2005 zpracoval: Herbert Endler, jednatel spolku Patron

Použití prameny: - Archív Emila Nováka
- Vlastní archív
- Diapozitiv RNDr. Miloslava Nevrlého

Monografie o bedřichovské drážce

V časopise „Svět (malé i velké) železnice“ č.3 ze srpna 2004, je na straně 35 uveřejněna obsáhlá monografie Zdeňka Bauera pod názvem „Koleje u Bedřichova“.

Popisuje podrobně vybudování a provoz malodráhy o rozchodu 600 mm, která sloužila k přepravě materiálu na stavbu přehrady. Je zde i výkres původní parní lokomotivy a plánek kolejiště i s odbočkami do lomů, které byly v prostoru pod Bedřichovským sedlem. Autor připomíná také tragickou nehodu, při níž byl usmrčen strážmistr Robert Melzer. Vše je doplněno archívními fotografiemi.

Časopis Svět železnic je též k nahlédnutí ve studijním oddělení Krajské vědecké knihovny v Liberci.

Eduard Švajda

Liberecká zastavení

*aneb prvotní kroky a postup při obnovování křížů
a božích muk v přírodě ...*

ÚVODEM

„Vlastnictví zavazuje ...

Vlastník (fyzická osoba, právní subjekt, obec, instituce) vždy odpovídá za optimální stav svého majetku, jak po stránce fyzické, tak i estetické. Je vázán i vzhledem k uživatelům, sousedům, k celému sídelnímu prostoru.“

Toto uvádí Listina základních práv a svobod, která je nadřizená republikovému zákonodárství, ve svém článku 11 ods. 3.

„Nikdo nesmí při výkonu svých práv ohrožovat nebo poškozovat životní prostředí a kulturní památky nad míru stanovenou zákonem.“

Tyto apely na odpovědnost, směřované rovněž péči o kulturní dědictví, doplňuje a proklamuje tato pasáž v článku 35, odst. 3.

Drobné sakrální objekty pro nás představují obrovskou výzvu, abychom je uchovali a předali dalším generacím, které by se z nich těšily a poznávaly život našich předků. Každý odkaz se upírá k budoucnosti – je poselstvím, které bez vyslyšení zaniká.

Svou pomocí zde může přispět nejenom stát, církve, ale i skupiny dobrovolných aktivistů, vnímajících hodnotu kulturního i duchovního dědictví naší vlasti, krajiny a přírody. Nemohou opomenout základní právní předpis ochrany kulturních památek a ostatních složek památkového fondu v České republice, a tím je zákon číslo 20/1987 Sb. O státní památkové péči, ve znění pozdějších předpisů.

HISTORIE

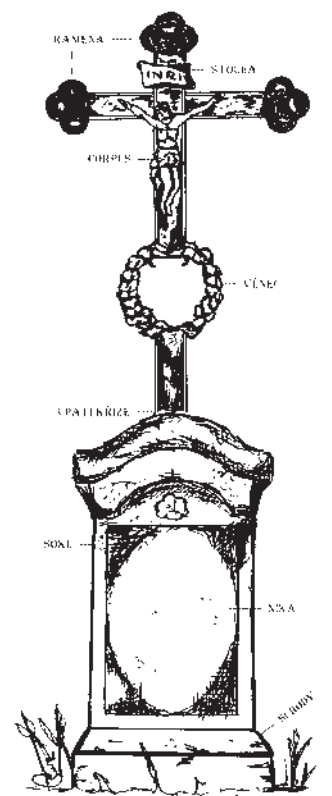
kříže

boží muka

Pašijový památník – drobná lidová architektura – mnohdy nedocenená. V Čechách umísťovaná zejména od 15. – 18. století obvykle v sídlištích, na křížovatkách, při cestách, v polích i ve volné přírodě.

Bývají zdobena i v několika patrech. Jsou většinou zděná či kamenná ve tvaru sloupu, pilíře a ukončena hranolovou skříní pro pašijový obraz, sošku nebo reliéf (pašije – lat. – pascha – řec. – utrpení – část evangelia o umučení Ježíše Krista). Výklenkové kapličky, většinou čtyřboké (s hranolovou lucernou), s dřikem a někde i s kaplicovitým nástavcem, měly stříšky jehlancového tvaru. Lucerna byla někdy chráněna prosklenými dvířky na pantech. Při slavnostních příležitostech byla ozdobena květy a věnečky, ty se pokládaly k úpatí soklu, na nejvyšší schod. Před některými kapličkami bylo zabudované dřevěné klekátko, u některých bylo krmítko pro ptáčky nebo zvonička se stříškou. Venkovní malby většinou bývaly vápenné. V dobách nedávných při ploužení silnic a odklizení sněhu pluhy nebo jejich oprav, byly často posunuty nebo povaleny. Podložní deska byla posunuta ze svého základu, a tím byla většinou narušena statika a stabilita objektu. K tomu bych radil popraskaný kámen, porušené zdivo a ostatní arch. prvky (hlavice, konsoly, ankony, vlysy, podnože, nosné překlady). Stříška, která pak propouštěla vodu, a tím se postupně narušovala, vrchní, vnitřní, venkovní i zemní část stavby. Na vrcholu jsou opatřena křížem. Na vrcholu kříže bývá většinou stouha s nápisem INRI (Jesus Nazarenus Rex Judaeorum). Ježíš odborně corpus (bývá převážně kovový nebo je to litinový odlitek, plný nebo dutý

tvary – větvičky, tulipány, smuteční vrby, strom života, žaludy. Vzácně se objevily i lidské postavy.

Corpusy byly také dřevěné. Převládající byla barva žlutá, pompejská červená rozdělaná v oleji, na oživení modrá a rumělo-červená, kontrastovaly černými nápisy (veršíky, IHS, JHS). Tyto objekty dnes většinou patří římsko-katolické církvi, někdy stojí na soukromých pozemcích nebo je nalezneme na hřbitovech.

K drobné lidové architektuře v přírodě bych tedy přiřadil všechny objekty jako jsou kříže (kamenné, železné, dřevěné), boží muka (dříve se používal strom při cestě, přidalo se jen příčné rameno), misijní kříže (velikost až 5 m), kapličky, zvoničky, smírčí kříže (kameny), balvanový kámen (označoval hranice obce), pomníčky, lesní i polní studánky kryté se stříškou i nekryté, pískovcové sloupy u cest proti vánicím, menhiry, žlaby a dřevěná koryta v úvozech, Boží hroby, lesní hřbitůvky, s kouzelnými, někdy až profesionálními díly a sochami a s překrásnou kovářskou prací. Sochy na soklech (deska-plinta, podstavec-sokl, konsola nebo postament), např. socha Svatého Jana Nepomuckého nebo jiná sousoší. Použitý materiál byl většinou pískovec, někdy opuka či mramor, na severu Čech i liberecká žula.

pouk). Má dva šrouby na rukou a jeden na noze nebo jediný šroub, připevněný na zádech, který drží celý corpus a je zajištěn matkou za křížem (traverzou). Soška se zlatila či stříbila bronzem, výjimkou není ani barevná polychromie.

Vzácností jsou u nás v Čechách dřevěná boží muka. Větší a zachovalejší výskyt dřevěných křížů je na Moravě, Slovensku (lze je vidět i na hřbitovech), dále pak za hranicemi např. v Maďarsku, Rusku, Jugoslávii atd. Vysoké jsou od 0,60 cm až do 2,5 m, a to z toho důvodu, aby je kolemjdoucí nezneuctili nebo nepoškodili. Nahoře byly kříže zakončeny zubatou stříškou (převážně plechovou), aby kříž chránily proti dešti. Tvar kříže byl daný příslušným náboženstvím a církevní příslušností (křesťanským, staroslovanským, byzantským, kalvinistickým, evangelickým ... basové kříže). Pod corpusem byla tabule – nápis, v pozdější době orámovaná. Hlava kříže byla buď vyřezávaná nebo malována různými ornamenty, bylo to dané materiálem. Buď to byl dub a používaly se polovypouklé ornamenty nebo byl kříž z měkkého dřeva a malovaly se barevné ornamenty s dekoračními geometrickými motivy – hvězda čtyř-šesticípá, srdce, pták, kalich, slunce, kruh, pletený motiv, oči, svastika a rostlinného

RENOVACE

KŘÍŽE

Než začneme s vlastním ošetřením křížů a úvahou, jak na to, musíme si nejdříve položit otázku: „Komu patří tento objekt, kdo jej spravuje a komu patří pozemek, na kterém je tento objekt instalován?“

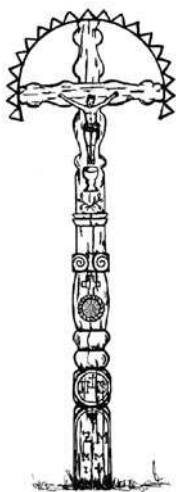
Nejlépe je po zjištění všech těchto informací mít písemný souhlas od všech právoplatných majitelů. Ti jsou ze zákona povinni o památku pečovat a svým nákladem ji udržovat. Jsou také povinni vyžádat si před případnou opravou pokyny a doporučení odborného pracoviště památkové péče, kterým se musí v průběhu rekonstrukce řídit. Před započítím prací doporučuji udělat fotodokumentaci před i po renovaci. Po skončení všech prací pak napíšeme krátký technický popis, co všechno jsme vlastně dělali, s jakými materiály, kdo se na tom podílel a jaký postup jsme zvolili. Kopii tohoto popisu dáme i vlastníkovvi ošetřovaného objektu, aby měl představu o náročnosti a složitosti tohoto procesu, a aby věděl, co jsme vlastně na jeho pozemku prováděli. Před výstupem na kříž zkontrolujeme stav soklu (pískovec, kámen), do kterého je zasazen a ukotven. Při zjevném poškození hlavice či celého sloupku neriskujeme, raději postavíme malé lešení (ukotvit!). Pro výstup na kříž používám lehký skládací 5 m hliníkový žebřík, který opřu o horní hranu soklu (hlavici). Mezi styčné body a hrany vložím použité hadry nebo gumu, abych neodřel a nepoškodil kámen. Žebřík samozřejmě ukotvím a zabezpečím proti nežádoucímu pohybu nebo smeknutí. Sokl zakryjeme kouskem igelitu, fólií, aby při pozdějším nátěru traverzy nedošlo k potřísnění od barev nebo nečistot.

Zděná piliřová Boží muka
(poč. 19. stol.)

Kamenná sloupová Boží muka
(1. pol. 19. stol.)

Kamenná piliřová Boží muka
(konec 19. stol.)

Dřevěný kříž

Při demontáži corpusu (těla Ježíše) a dalších kovových částí (nápis INRI, plechové bombírované nebo litinové plastiky – většinou Panny Marie, někdy sousoší Máří Magdalény a Sv. ...), zjišťujeme hned stav šroubů, matek i závitů. Protože se jedná v převážné části v našem libereckém kraji o litinové corpusy, šrouby v nich jsou urezlé, závity zeslabené. Uříznutí šroubů, navaření nových do litiny, necháváme skutečnému odborníkovi přes kovy a svařování (musí s tím mít zkušenosti, jinak pro neznalost litina praskne!). Ošetřený corpus s novými šrouby odvážíme do interiéru (sucha) a práce na něm provádím doma.

Kříž začneme čistit s ocelovým kartáčem, šupinky rzi odsekám větší špachtlí (lze použít ostré dláto). Traverzu oprášíme smetáčkem a znovu přejedeme smirkovým papírem (hrubost dle potřeby) a znovu oprášíme. Lze také použít odrezovací a odmašťovací přípravek.

Doporučuji při čištění používat brýle a rukavice!

Jako podklad se dříve používal nátěr suříkem (minium – jedovatý!), navrch grafit smíchaný s fermeží. Dnes lze suřík nahradit kvalitní antikorozií barvou. Vrchní barva má být matná, neboť v přírodě pak tyto věci působí přirozeně.

Nedoporučuji používat nitrolaky apod., také ne stříbřenku na kamna, barvy prošlé lhůtou nebo dlouhodobě uskladněné v extrémních podmínkách!

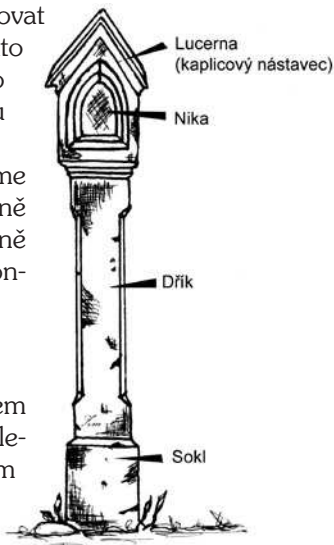
Corpus očistíme a natřeme podklad stejně jako kříž (máme-li možnost, můžeme nechat očisti pískováním, záleží na materiálu a druhu pokročilosti koroze).

Rozdíl u corpusu je ten, že navrch přijde zlato, bronz nebo barevná polychromie a zde je dobré spolupracovat s odborníkem (restaurátorem) a přenechat mu tuto finální práci (opět opakuji a zdůrazňuji, že zlato či bronz by neměly mít lesklou patinu, ve vztahu k přírodě je toto neestetické a vulgární).

Po zrestaurování všech věcí vše zkompletujeme a uvedeme do předchozího stavu, dbáme hlavně na dotažení všech matic, dáváme je duplikované a zalepíme lepidlem na železo, proti cizímu odmontování.

KAMENICKO-SOCHAŘSKÉ PRÁCE

Opět se poradíme před jakýmkoliv úkonem s odborníkem, Neosekáváme, neobrušujeme a neoklepáváme povrch kamene nebo pískovce v žádném případě, neboť bychom kámen zbavili vlastní krusoty, vytvořené stářím. Ochudili bychom původní

povrch (i zeslabili!) o profilaci a detaily, dokládající způsob a podstatu původního kamenického zpracování. Kámen očistíme od prachu, lehce omyjeme vodou architektonické prvky – plastiky, ornamenty, písmena, letopočty, Boží oko, znamení kříže, vpadliny, lucerny a výklenky, římsy, pilastry, drobnější vysprávky na pískovci provádíme dnes již dosažitelnými pískovcovými tmely. Tyto tmely vám může namíchat každý sochař, který s tímto materiálem pracuje. A samozřejmě přizpůsobit i barevně, aby spojované části splývaly a nebyly na první pohled viditelné spoje. U vyspravení kamene a zejména hlavic, lze použít tzv. umělý kámen. Hlavice jsou nejčastěji poškozené nebo prasklé. Zde do nich přechází a je v nich ukotven železný trn kříže (problém různorodých materiálů). Ten vede vodu do sebemenších trhlinek ve hlavici a ta v zimě zmrzne a trhá kámen (kříž se většinou bortí a musí mít vzadu železnou podpěru). Je to obdobný problém jako s venkovní malbou na plechu. Plech se v zimě smršťuje a v létě rozpíná, a tím se obraz i barva trhá, což umožňuje bujení koroze. Příprava umělého kamene (tmelu v poměru 5:2:0,5), je velice jednoduchá. Smícháme 5 lžic plaveného říčního písku, 2 lžice uleželého hašeného vápna a 0,5 lžice cementu (400 a tento poměr raději může být menší o špetku).

DŘEVĚNÉ PLŮTKY

Některé kříže měly ve svém prostoru malé ploty s brankou, které je oddělovaly od okolí, cest a zabraňovaly přímému doteku lidí a pasoucích se zvířat. Také z estetického hlediska to byl pěkný prvek v krajině. Zde bych doporučil opravit nebo vyměnit poškozené latky. Ty namoříme nebo napustíme 2x-3x horkou fermeží. Kovové části – panty, šoupátka, závlačky, ozdobné kování, ošetříme stejným způsobem jako u kříže.

OKOLÍ KŘÍŽE

Při všech úkonech i pracech v přírodě postupujeme citlivě a pokorně. Po skončení všech prací uklidíme (event. zameteme a uhrabeme okolí) plechovky, papíry, krycí fólie.

Problémem jsou stojící stromy v blízkosti křížů. Je-li to možné a povolené od příslušné obce či orgánu, ořežeme je, neboť z přesahujících větví při i po dešti stéká voda, v zimě z nich padají rampouchy. To jsou nejlepší podmínky pro korozi, která nemilosrdně postupuje.

Zdeněk Moidl

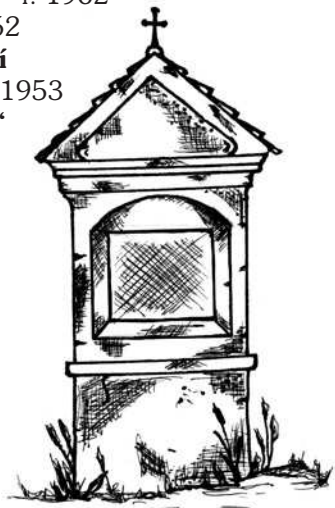
Rád uvítám na doplnění tohoto článku i mých vědomostí případné podněty, připomínky, odborné i všeobecné poznatky, kritiku, kresby, plánky, fotografie na adrese: Atelier.rosa@seznam.cz

Autorská práva © autor článku, kreseb a fotografií

POUŽITÁ LITERATURA

- **„Umění lidových tesařů, kameníků a sochařů v severních Čechách“**
Scheybal, Scheybalová – r.1985
- **„Obrázek libereckých farností“** – konzervování a restaurování drobných památek v přírodě – č. 1-2003-autor článku Zdeněk Moidl
- **„Slovník památkové péče“** – O. J. Blažíček – r. 1962
- **„Technika malby“** – d. I. Kiplík – Orbis – 1952
- **„Technika malby – malířský a konservační materiál“** – Bohuslav Slánský – SNKLHU – r. 1953
- **„O starých malbách a jejich restaurování“**
František Petr – SNKLHU
- **„Svět liturgií“**
slovník – Evermod Gejza Šidlichovský,
O. Praem – Klášter premonstrátů – 1991
- **„Cintoríny na Slovensku“**
Slovenská akademie věd – 1972

MALÝ SLOVNÍČEK POJMŮ

- **A. D.** - (lat.) ANNO DOMINI – „Léta Páně“ – dříve uváděné zkratky s letopočtem
- **Al fresco** – (ital.) freska
- **Al guazzo** – kvašová malba
- **Al secco** – malba na suché omítce
- **A. M. D. G.** – (lat.) Ad Maiorem Dei Gloriam – „K větší slávě Páně“
- **Anály** – historické záznamy (letopisy), líčící události rok za rokem, bez ohledu na vnitřní souvislosti
- **Anilinová barva** – barvivo dehtového původu
- **Architektonické články** – profilace, členící elementy, propracovávající a zušlechťující drobným detailem zásadní arch. útvar. Podle funkce se rozeznávají články *podporovací* či *nosné* (podvalek, laloška, listovec), *ukončovací* (podbradka, žlábkovnice). *Spojovací a dělicí* (pásek, perlovec), a *pareční* (obloun, výžlabek). Podle směru se tytéž články dělí na *horizontální*, *stoupající* (šikmé), *vertikální* a *obloukové*. Podle plastického výrazu se rozestupují na *hladké* (podbrádky, žlábkovnice, pásek, obloun, výžlabek) a *plasticky zdobené* (listovec, perlovec, vejcevec). Konečně podle profilu se rozlišují arch. články na *přímé* (pásek), *vypouklé* (podvalek), *vyduté* (podbradka, výžlabek), *vypouklo-vydaté* (laloška) nebo *vyduto-vypouklé* (žlábkovnice).
- **Arkosa** – pískovec
- **Atakamit** – měděnka
- **Aureola** – svatozář
- **Bankál** – parapet
- **Banner** – korouhev
- **Bán** – střecha, klenba

Připomínáme

Pravidelné schůzky se konají každý první čtvrtek v měsíci od 16:00 hod. v ubytovně oddílu Tatra Jablonec n. Nisou v Jungmannově ulici, všichni jste srdečně vítáni.

Společenská rubrika

Své narozeniny oslaví:

- **v červnu:** Ivan Indráček, Dietmar Lauer, Otto Pospíšil, Petra Šuleková, Michael Ulbrich
- **v červenci:** Hynek Farský, Oldřich Lakomý, Vladimír Lánský, Günter Menzel, Stanislav Novotný, Ladislav Řezáč, Helena Kuncová
- **v srpnu:** František Golis, Lenka Švehlová, Mária Ježková - životní jubileum - 30 let

Přejeme hodně zdraví, štěstí, spokojenosti a hodně sil do další práce.

Spolkový výbor

OBSAH VYDÁNÍ PATRON 2/2005

Výlet k památce Emila Nováka na Věži Grálu	2
Hermannova smrt u Hubertky	4
Wildnerův Kříž	5
Památky Hodkovic n. M. a okolí	6
»Kameny« hodné pozornosti a ochrany	7
Kříž Ericha Tischera	8
Jurischův kříž na Jizerce	9
Monografie o Bedřichovské drážce	11
Liberecká zastavení:	12
Úvodem	12
Historie	13
Renovace:	15
- <i>Kříže</i>	15
- <i>Kamenicko-sochařské práce</i>	16
- <i>Dřevěné plůtky</i>	17
- <i>Okolí kříže</i>	17
Použitá literatura	18
Malý slovníček pojmů	19
Připomínáme	19
Společenská rubrika	19

Patron

Informace přátel drobných památek Jizerských hor č. 2/2005 (16. ročník)

Vydává spolek PATRON, občanské sdružení se sídlem: Jiřetín p. Bukovou 103, 468 43 Albrechtice v Jiz. hor., IČO-64669807, bankovní spojení ČSOB Jablonec n. Nisou, č. ú. 505 378 463/0300, šéfredaktor: Günter Menzel, vydávání občasníku PATRON je povoleno OkÚ – Jbc – 941/34, výtisk je neprodejný a slouží výhradně pro vnitřní potřebu sdružení a jeho členů! Příspěvky, články a fotografie do dalšího vydání zašlete nejpozději do 10. 9. 2005 na adresu: Günter Menzel, Na Skřivanech 552, 460 15 Liberec 15 nebo **e-mailem: gmenzel@volny.cz**

GRAFICKÁ ÚPRAVA A TISK:
REKLAMA
design
e-mail: info@reklama-webdesign.com